

ralismu a genderové inkluze. „Na místo mužské normy, spojované s univerzalismem, je občanství ztělesňováno diferencovaným univerzalismem, který nabízí rovný status ženám a mužům právě v jejich rozdílnosti“ (Lister 2003: 197). Cílem diferencovaného univerzalismu je skloubení feminismu a multikulturalismu, což bylo hlavním problémem feministických teorií 90. let.

Trudie Knijn, Clare Ungerson a Stina Johansson přispěly svými esejemi k problematice péče do sborníku Barbary Hobson. Trudie Knijn ve své esaji *Racionalizovaná marginalizace péče: čas jsou peníze, že ano?* kritizuje racionalizaci péče ve smyslu tržní efektivity a zároveň propojení péče a femininity a popírání vzájemné závislosti mezi individuui. Podle Trudie Knijn se denní péče ocitá v ohrožení: „[V]šechny formy denní péče jsou vystaveny režimu racionalizace, ztrácejí tak svůj smysl v procesu tržního uvažování“ (Knijn v Hobson 2000: 201). Podobným způsobem upozorňuje i Ruth Lister na koncept péče, který je oproti placenému zaměstnání brán jako druhotný, méněcenný. Pro Lister je klíčovým tématem hodnota péče, kterou získala v kontextu občanství, a pochopení péče jako politického ideálu a zásadní lidské zkušenosti. To znamená takovou hodnotu péče, která by dokázala provázat veřejnou i soukromou sféru. V kontextu sociálního občanství, ve kterém je stále upřednostňován občan s vlastním příjmem před občanem poskytujícím péči, se objevuje problém označení žen za „občany druhé kategorie“.

Stejně jako Ruth Lister, i Clare Ungerson vychází z britského kontextu, ve kterém podle ní neformální péče začíná být čím dál tím více komodifikována. Společné pojítko formální i neformální péče nachází Ungerson v prvku práce a lásky, které obě formy péče zahrnují. Ungerson svůj argument dokládá takto: „Říkat, že se pouze neformální péče týká lásky, je jako tvrdit, že neformální péče je nezbytně lepší – a takový argument je nebezpečný, zejména pro ženy-pečovatelky v domácím prostředí“ (Ungerson in Hobson 2000: 174). Z tohoto důvodu se Ungerson snaží o skloubení for-

mální i neformální péče takovým způsobem, aby se na obě formy péče pohlíželo jako na aktivní činnosti.

Clare Ungerson vychází ve svém článku *Komodifikace péče: současná a budoucí politická opatření* z konceptu tzv. quasi mzdy. Quasi mzda je obdoba mzdy, ale s tím rozdílem, že je obvykle symbolická a nižší, než je stanovená minimální mzda na trhu práce. Stejně jako rodinné příslušnice a příslušníci, tak také dobrovolné pečovatelky a pečovatelé v určitých případech mohou být placeni za vykonanou práci, dostávají tedy quasi mzdu za poskytnutou péči. Nebezpečí této formy mzdy se skrývá v příliš nízkém ohodnocení péče, což může vést k prohlubování genderových nerovností na trhu práce. Navíc není jasná nikdy ani hranice, kdy už za péči platit a kdy ještě ne.

Podobně jako Clare Ungerson termínem quasi mzda, také Stina Johansson se zabývá termínem quasi trh ve svém článku s názvem *Vytratil se snad ráj pro ženy?: Sociální služby a péče na švédském quasi trhu*. Quasi trh představuje místo, ve kterém se slučuje soukromá a veřejná sféra a ve kterém dochází k odměňování poskytovatelek a poskytovatelů péče již výše zmíněnou quasi mzdou. Na quasi trhu existují celkem čtyři možnosti získání péče. Nejzajímavější je pro porovnání možnost poskytování placené neformální péče ve Švédsku s britským kontextem, který v článku představuje Clare Ungerson na příkladu péče o stárnoucí a handicapované občany.

Stina Johansson ve svém článku uvádí, že v 90. letech došlo ve Švédsku ke snížení státem poskytované péče stárnoucím občanům a k jejímu nahrazení neformální péčí blízkými. Toto opatření mělo za následek: „že se snížila poskytovaná pomoc v domácnosti starším ženám ..., avšak pro starší muže zůstala dosavadní péče nezměněna“ (Johansson in Hobson 2000: 252). Autorka z tohoto opatření vyvozuje dva závěry s genderovým podtextem: od starších žen se očekává, že jsou schopné se o sebe postarat samy na rozdíl od starších mužů, a pokud ne, tak se automaticky předpokládá, že se o ně postarají jejich nejbližší, nejčastěji dce-

se tak otevře jen těm zámožnějším, kteří si budou moci dovolit platit soukromou pečovatelku. I v tomto směru tedy logika rodinné politiky odpovídá celé logice reformy veřejných financí – vyšší příjmové skupiny na ní vydělají, zatímco nižší příjmové skupiny na ní prodělají. Nebudou totiž moci využít ani zkrácené formy čerpání rodičovského příspěvku, ani připravované podpory individuální péče nerodičovskou osobou prostřednictvím reformy živnostenských oprávnění a na trhu práce budou i nadále znevýhodněny kvůli nedostatku míst ve veřejných institucích péče o děti. Reforma české rodinné politiky je více než žádoucí, nicméně v podobě, v jaké je v současnosti navržena, neodpovídá principu podpory rovných příležitostí žen a mužů, skutečně flexibilnímu nastavení podpory rodin a pojetí péče jako společenské odpovědnosti, naopak nadále spíše podporuje privatizaci péče a konzervuje tradiční role žen a mužů a nerovnosti ve společnosti. Zároveň nesměruje k naplnění cílů evropské politiky, která by se měla stát alternativou k celosvětově silící neoliberální politice.

ZPRÁVA Z 8. MEZINÁRODNÍ KONFERENCE EVROPSKÉ SOCIOLOGICKÉ ASOCIACE „KONFLIKT, OBČANSTVÍ A OBČANSKÁ SPOLEČNOST“ / Marta Vohlídalová

Ve dnech 3. až 6. září 2007 hostilo skotské město Glasgow v pořadí již 8. konferenci Evropské sociologické asociace (ESA). ESA je sdružení evropských sociologů a socioložek zabývajících se různými oblastmi tohoto oboru. Vedle vědeckých a akademických cílů a snahy vytvářet sítě mezi badateli a badatelkami jsou cíle ESA i politické. Klade si ambice zasahovat do debat o směřování Evropské unie a dění v evropském prostoru. Možná právě z tohoto důvodu bylo pro letošní konferenci vy-

ry. Protože tedy došlo ke snížení poskytované veřejné péče, byly ustaveny jiné formy placené neformální péče. Jednou z forem, kterou mohli starší a handicapovaní lidé dostat, byl systém poukázek, které následně směnili za poskytnutou službu. „Poukázky, které se dají směnít za poskytnutou službu, se ve švédském kontextu příliš neujaly a většinou byly směnitelné pouze za druh péče, jakým je úklid, nákup nebo doprovod“ (Johansson in Hobson 2000: 253). Na rozdíl od Švédska zvolili ve Velké Británii jinou strategii, a to příspěvek pro starší a handicapované osoby vyplácený v penězích. Jak výzkumy ukázaly, tento příspěvek byl nejen genderově korektní, byl poskytnut ženám i mužům, ale byl také velice žádaný. Ungerson uvádí, že například v okrese Kent byl o příspěvek značný zájem, a rovněž dodává, že posloužil svému účelu: „Příspěvky jsou řádně využívány na pomoc v domácnosti, někdy téměř na 100 %“ (Ungerson in Hobson 2000: 179). Jak z výzkumů vyplývá, pro spokojenost těch, kteří péči poskytují, a rovněž těch, kteří ji přijímají, je vhodnější, když je péče komodifikována, i když jen symbolickou částkou.

Knijn poukazuje na další problém poskytování péče, a to na její závislost na třech dispozicích: čase, blízkosti a ochotě. Tyto tři dispozice jsou ale v dnešní společnosti pod značným tlakem. Tlak vyvíjený na čas žen, blízkost a ochotu poskytovat péči má zřejmé důsledky na množství osobní péče, kterou ženy mohou potřebným věnovat. Příčiny problémů, které mají pracující ženy při kombinaci péče a práce, mohou být shrnuty do dvou faktorů: pracovní místa jsou stále uspořádána tak, že nedovolují ženám poskytovat péči, a druhým faktorem je, že muži odmítají sdílet zodpovědnost a nést důsledky za péči o své blízké. Friedan (1981) a Hochschild (1989) se proto domnívají, že poskytování menšího množství péče není pouze problémem žen, ale že je to především sociální problém spojený s podhodnocením péče. Knijn na základě této teze argumentuje: „Péče je základním elementem v podhodnocené konglomeraci femininity“ (Knijn in Hobson 2000: 205). Z tohoto důvodu se rovněž

Lister přiklání k tomu, že je nutné najít určitou rovnováhu, která by ženám dovoľovala poskytovat péči, ale zároveň by je nevyčleňovala na příliš dlouhou dobu z trhu práce. Příkladem zde může být rodičovská dovolená, po jejímž skončení má řada žen, popřípadě i mužů, problémy s návratem na trh. Proto Lister navrhuje vytvoření takového konceptu občanství, jenž by preferoval genderově inkluzivního občana poskytujícího péči a současně majícího vlastní příjem. Do takového konceptu občanství by pak bylo možné začlenit koncept péče a rovněž participaci na trhu spojenou s vlastním příjmem, jež je cílem již výše zmíněného pojmu diferencovaného univerzalizmu. „Vztah mezi veřejnou a soukromou sférou reprezentuje opěrný bod, na němž tento koncept může být postaven ... rozhodujícím faktorem je nespravedlivé rozdělení domácích prací v neprospěch žen“ (Lister 2003: 200). Jedná se o čas a energii, kterou převážně ženy investují do poskytování péče na rozdíl od mužů. Čas je tedy zdrojem aktivního občanství ve prospěch těch, kteří neposkytují péči na úkor těch, jež ji poskytují. Lister proto argumentuje tím, že: „Spravedlivější rozdělení domácích prací by podnítilo jak rovnost, tak také rozdílnost: pomohlo by ženám snadněji vstoupit do veřejné sféry občanství za rovných podmínek s muži a zároveň by stále zdůrazňovalo důležitost poskytování péče...“ (Lister 2003: 200).

Cílem obou knih je redefinice pojmu občanství z feministické perspektivy. Od 50. let minulého století, kdy definice občanství vznikla, došlo ke značným společenským změnám ve všech evropských státech i v USA. I když se zdá, že koncept univerzálního občanství je genderově neutrální, ve skutečnosti je hluboce genderovaný. Proto se Ruth Lister domnívá, že by bylo vhodné nahradit univerzální občanství, jež představuje muže jako normu, diferencovaným univerzalismem, který v sobě slučuje výhody univerzalizmu a zároveň uznání odlišnosti, a poskytuje tak univerzální status v odlišnosti ženám i mužům. Jednou ze zásadních genderových odlišností v konceptu občanství je péče. Péče je společensky připisována spíše ženám na základě dicho-

bráno zastřešující téma, pro Evropu tolik aktuální, „Konflikt, občanství a občanská společnost“. Předešlá konference, kterou tato asociace uspořádala před dvěma lety v polské Toruni, byla zasvěcena neméně aktuálnímu tématu – sociálním nerovnostem.

Ačkoliv má ESA přibližně 700 členů, konference se aktivně zúčastnilo téměř 1700 přednášejících. Tomuto velkému počtu účastníků a účastnic odpovídal i tematický záběr konference, který byl obdivuhodně široký. Přednášky probíhaly paralelně v několika sekcích – uveďme například sekci věnovanou sociologii sídel, teoretické sociologii, sociologii dětství, sportu, zdraví, technologie, sociologii médií a komunikace, náboženství, profesí nebo metodologické sekce věnované kvalitativní a kvantitativní výzkumné metodologii. Tématu konfliktu, občanství a občanské společnosti byly však věnovány zpravidla pouze plenární přednášky. Příspěvky přednesené v jednotlivých sekcích se od hlavního tématu konference většinou velmi odklonily nebo se ho vůbec netýkaly.

Z genderové perspektivy přistupovaly k tematice občanství plenární přednášky autorek Sary Arber z Univerzity v Surrey (Velká Británie) a Arnlaug Leiry z Univerzity v Oslu (Norsko). Ty ve svých příspěvcích hovořily zejména o problematice péče a vztahu péče a občanství v moderních sociálních státech. Základním pojmem, který Arber i Leira uváděly v souvislosti s tímto tématem, byla redistribuce. V posledních letech jsme podle nich svědky procesu redistribuce péče, a to ve dvou úrovních: v úrovni redistribuce mezi rodinou a státem a redistribuce uvnitř rodiny – mezi muži a ženami, mezi jednotlivými generacemi. V celosvětovém měřítku lze pak hovořit o globální redistribuci péče, která je spojena s migrací pečovatelek z chudých zemí do vyspělých západních států.

tomie femininity a maskulinity. V rámci této genderované dichotomie existují vlastnosti vhodné pro poskytování péče, jakými jsou například láska, trpělivost a submisivita, vlastnosti typicky spojované s femininitou. Péče je ojedinelá tím, že stírá hranice veřejné a soukromé sféry, a proto může být chápána jako poskytovaná služba a mít charakteristiku komodity. Clare Ungerson a Stina Johansson, které se zabývají komifikací péče, se shodují na tom, že ti, kteří poskytují péči, i ti, kteří ji dostávají, jsou spokojenější, pokud je péče komifikována. Dalším typicky femininím znakem péče je její časová náročnost a podhodnocenost, na což upozorňuje Trudie Knijn. Zejména aspekt volného času hraje důležitou roli v konceptu aktivního občanství. Pokud by byla poskytovaná péče spravedlivěji rozdělena mezi ženy a muže, domnívá se Ruth Lister, došlo by k na-

plnění univerzálního občanství definovaného v odlišnosti, tedy k naplnění nového konceptu občanství – diferencovaného univerzalizmu.

Literatura:

- Friedan, B. 1981. *The Second Stage*. New York: Summit Books.
- Hobson, B. (ed.). 2000. *Gender and Citizenship in Transition*. New York: Routledge.
- Hochschild, A. R. 1989. *The Second Shift, Working Parents and the Revolution at Home*. New York: Viking.
- Lister, R. 2003. *Citizenship: Feminist Perspectives*. Second Edition. New York: Palgrave Macmillan.
- Marshall, T. H. 1950. *Citizenship and Social Class and Other Essays*. Cambridge: Cambridge University Press.

FILOSOFOVAT Z POZICE ZÁJMU O OSVOBOZENÍ ŽEN / KAROLÍNA ČERNÁ NAGL-DOCEKAL, HERTA. 2007. *FEMINISTICKÁ FILOSOFIE. VÝSLEDKY, PROBLÉMY, PERSPEKTIVY*. PRAHA: SLON.

V tomto roce vydalo nakladatelství SLON knihu Herty Nagl-Docekal *Feministická filosofie. Výsledky, problémy, perspektivy* v překladu Hany Havelkové. V českém kontextu se jedná se o velmi přínosnou publikaci, protože vídeňská filosofka Herta Nagl-Docekal v uvedeném díle shrnuje, jak vyplývá z názvu, problematiku současného diskursu feministické filosofie, což je oblast v širším povědomí české odborné i laické veřejnosti téměř neznámá nebo přinejmenším velice zřídka reflektovaná. Přestože se tímto tématem některé zdejší badatelky a badatelé zabývají, zatím nevznikla takto veřejnosti přístupná a ucelená publikace, dosud zde na toto téma, pokud je mi známo, byly vydávány ojedinelé články a dva soubory statí (Nagl-Docekalová aj. 1994, *Filosofický časopis* 1992), které ale také především vycházejí z překladů zahraničních autorek. Z tohoto důvodu je vydá-

ní *Feministické filosofie* velice vítaným počinem, protože toto dílo by se mohlo stát podnětnou platformou pro rozsáhlejší svěbytnou diskusi v českém a slovenském myšlenkovém prostoru.

Cílem knihy je obhájit status a opodstatnění feministické filosofie a následně rozvinout její kritickou roli v znovu-promyšlení filosofických teorií za účelem zabudování *perspektivy spravedlnosti z hlediska pohlaví* do současné filosofie. Feministická filosofie tudíž není jedním z oborů filosofie, ale klade si za cíl prostupovat celou filosofii a vyrovnávat se s rozdílnými filosofickými proudy. Ačkoliv, nebo právě proto, sama feministická filosofie je vytvářena v mnoha odlišných koncepcích, přesto hlavním tématem, které ji sjednocuje a charakterizuje její účel, je podle Nagl-Docekal „filosofování z pozice zájmu o osvobození ženy“ (s. 26 aj.).

Leira svůj příspěvek s názvem „Caring and Social Citizenship: Gender matters“ začala exkurzem do proměny koncepce péče v západních společnostech v průběhu posledních tří desetiletí. Uvedla, že problematika péče začala být do akademického výzkumu a veřejného diskursu prosazována feministicky orientovanými badatelkami v průběhu 70. let. Na oblast péče, do té doby považovanou za soukromou a individuální záležitost každé rodiny, začalo být díky tomu nahlíženo jako na veřejný společenský zájem. Pro 80. léta v západní Evropě byla charakteristická rozsáhlá institucionalizace péče, která vedla k pomalému přesunu zodpovědnosti za péči z rodiny na stát. V současné době se však EU potýká s nedostatkem zdrojů k financování svých sociálních systémů. Dochází k redukci státních výdajů na zdravotní i sociální péči, přičemž situaci komplikuje i problém stárnutí populace v Evropě. Schopnost rodiny zabezpečit péči o své členy se podle A. Leiry v současné době neustále snižuje. Systematická diskuse věnující se ocenění péče a uznání péče jako zodpovědnosti moderního sociálního státu je proto podle této socioložky pro EU zcela klíčová. Jako další důležitý cíl sociálních politik označila i tzv. degenderování péče, tj. narušení tradičního vidění oblasti péče jako specificky ženské domény.

Vedle plenárních přednášek žily svým autonomním životem i jednotlivé tematické sekce zasvěcené nejrozličnějším sociologickým disciplínám. V sekci „Sociologie rodin a soukromého života“, které jsem se zúčastnila, byly zastoupeny rozličné přednáškové bloky, které zahrnovaly témata jako např. rodinné sítě a intergenerační vztahy, partnerská dynamika, diverzita rodinných forem, proměny otcovství, harmonizace práce a rodiny nebo patologické jevy v rodině.

Ze zajímavých přednášek, které zde zazněly, bych ráda připomenula např. prezentaci D. Mortelmanse z Antverpské univerzity (Belgie), který hovořil o dopadech rozvodů na finanční situaci rozvedených partnerů. Právě ekonomické problémy a pokles životní úrovně bývají mnohdy uváděny jako nejčastější komplikace rozvedených žen. Ženy se totiž po rozvodu stávají často výhradními

Přínosem by pak mělo být využití prostředků filosofie pro rozkrytí diskriminace na základě pohlaví a následná tvorba projektů k jejímu překonání. Pro svůj záměr se autorka ve čtyřech kapitolách zaměřila na disciplíny filosofie, ve kterých se v posledních letech odehrávaly nejprínosnější diskuse, a to postupně na oblast filosofické antropologie, na oblast estetiky, na oblast teorie vědy a kritiky rozumu a v poslední kapitole na oblast politické teorie a filosofie práva.

Nejprínosnější metodou feministické filosofie je podle autorky historicko-filosofická kritika a následně vytváření alternativ k patriarchální filosofii. V prvním kroku je třeba analyzovat dějiny filosofie ve vztahu mezi pohlavími, zde je nutné si všimnout nejen explicitních vyjádření týkajících se asymetrického postavení obou pohlaví, ale zároveň rozkrývat postoje, které usilují o neutralitu, přičemž latentně přenášejí diskriminující prvky. Toho se týká i potřeba znovuobjevit v dějinách filosofie filosofky.

Druhým krokem je již uváděná tvorba filosofické alternativy, která by měla za cíl „rozvinout myšlení, jež by zakládalo jednání odpovídající společnosti bez diskriminace žen“ (Nagl-Docekal 1992: 745), jak to autorka vyjádřila ve stati z roku 1990 (Nagl-Docekal 1990). Sama autorka nám umožňuje číst své dílo tak, že těžiště leží v závěrečné kapitole zabývající se předpoklady feministické politiky, která by pak měla být stěžejní oblastí boje proti diskriminaci na základě pohlaví. V předcházejících částech knihy se autorka zabývá vyjasňováním pojmů a argumentů, a to především v kontroverzi vůči antifeministickým postojům, biologismu, filosofii naturalismu, esencialistickému feminismu difference nebo vůči tzv. francouzskému feminismu, kde se především vyopřádává se závěry teoretiček Hélène Cixous, Julie Kristevy a pouze okrajově Luce Irigaray. Co se týče vymezení proti antifeministickým postojům a biologismu, považují zde za velice přínosné, že argumentace je precizně vypracovaná, zároveň napsaná velice srozumitelně a obsahuje celek, který bychom mohli pojímat jako argumentační pomůcku pro

boj proti diskriminaci na základě pohlaví, se kterou se dennodenně setkáváme v české společnosti.

Zajímavá je i diskuse Nagl-Docekal s feminismem difference, která prolíná celou publikací. Příkladem může být odpověď Nagl-Docekal teoretičce morální psychologie Carol Gilligan, která ve své knize *Jiným hlasem* z roku 1982 (Gilligan 2001) dochází k existenci dvou rovnocenných morálek („mužské“ morálce spravedlnosti a „ženské“ morálce péče) v reakci na koncepci morální ontogeneze Lawrence Kohlberga (Kohlberg 1981), jenž nejvyššímu stupni morální zralosti přisuzuje charakter, který vystihuje pojem etika spravedlnosti. K ustavení dvou morálek Nagl-Docekal podotýká, že jistě je legitimní záměr Gilligan, když požaduje rehabilitaci a znovuzhodnocení pečovatelské oblasti, ale nesouhlasí s podsouváním určité etiky jednotlivému pohlaví, protože tím se pouze znovu potvrzuje tradiční rozdělení rolí podle pohlaví, a to podkopává feministický cíl, kterým je tradiční rozdělení překonat, proto je potřeba ustanovit feministickou etiku, jež bude „konfrontovat morální filosofii s faktem pohlavní hierarchie“ (s. 263).

Jak již bylo řečeno, oblast politické filosofie je nejvhodnějším prostředím pro tvorbu teoretické základny pro feministickou politiku. Zde je potřeba vytvořit vhodný aparát pro odhalování a postupné odstraňování diskriminace na základě pohlaví. Pro zmapování pole diskriminace autorka vychází z rozlišení pěti způsobů diskriminace navržený Iris Marion Young. Jedná se o vykořisťování, marginalizaci, bezmoc, kulturní imperialismus a násilí, jak je Young popsala ve své knize *Justice and the Politics of Difference* (Young 1990: 39–66). Zároveň Nagl-Docekal souhlasí s výhradou Susan Wolf vůči pojímání diskriminace na základě pohlaví shodně s ostatními formami diskriminace. Protože se Wolf vyjadřuje k multikulturní teorii uznání (Wolfová 2001: 91–102), týká se to především srovnávání s útlakem marginalizovaných kultur, jelikož se v případě žen nejedná o nepočetnou skupinu, která by usilovala o přežití, ale problémem je právě společná identita, která brání v tomto pří-

pečovatelkami o děti, což jim v mnohém případě komplikuje vstup na trh práce nebo hledání lukrativnější pracovní pozice. Zjištění z mezinárodního longitudinálního výzkumu European Community Household Panel ukázala, že zatímco ve všech sledovaných evropských zemích ženám po rozvodu klesá příjem (nejmenší pokles v řádu několika procent je ve Skandinávii, největší naopak v Irsku – o 29 %), mužům po rozvodu příjem zpravidla roste (v Řecku např. až o 40 %). Celkově největší propad v životní úrovni zasahuje zejména ženy, mladé lidi a rodiče s dětmi. Tato zjištění jsou přitom velmi přínosná, protože upozorňují na rizika spojená s rozvody. Mohou tak ukázat směr k novým opatřením, která by dovedla účinně zmírňovat pokles životní úrovně po rozvodu u kritických skupin populace.

Rozvodům se ve své práci věnovala i B. Rock z Univerzity College v Dublinu (Irsko), která se zaměřila na rozvedené otce nežijící ve společné domácnosti se svými dětmi. Ve svém kvalitativním výzkumu se soustředila na rozpor mezi jejich proklamovanou otcovskou rolí a jejich skutečným chováním v rodině. Ačkoliv se muži mnohdy vyjadřovali ukřivděně, popisovali sami sebe jako oběti svých ex-partnerů, které jim brání ve styku s dětmi a kladou překážky v plnění jejich pečovatelské otcovské role, ve skutečnosti se stále chovají velmi tradičně a svým chováním udržují genderové stereotypy žena-pečovatelka vs. muž-živitel. Dožadování se větších otcovských práv je podle Rock jen skrytý boj o moc v rodině a o udržení otcovské autority i po rozpadu manželství.

Rozvodům a transformaci rodinných forem byla věnována i přednáška A. M. Castren z Univerzity v Helsinkách (Finsko). Ve své prezentaci uvedla, že za posledních 40 let došlo ve Finsku k radikální diverzifikaci rodinných forem. Situace je v současné době tak složitá, že oficiální statistiky nejsou vůbec schopny tuto realitu podchytit. Právě oficiální statistiky podrobila Castren velké kritice. Často totiž nevhodně zkreslují a zjednodušují realitu, zároveň však zpětně ovlivňují, jak o sociální realitě přemýšlíme, a v neposlední

padě uznání a naopak slouží potlačování, je pro odstranění diskriminace na základě pohlaví potřeba odlišných prostředků než těch, které jsou navrhovány multikulturní teorií uznání pro odstranění znevýhodnění menšin. Samozřejmě na mnohé jedince nepůsobí jediná forma diskriminace, ale jedná se o různorodé kombinace, jediná osoba může být vystavována znevýhodnění kvůli svému pohlaví a zároveň kvůli své národnosti, věku, etnicitě, sexuální orientaci aj. V této souvislosti Nagl-Docekal znovu zdůrazňuje nutnost opustit jakýkoliv pojem společné identity. Zajisté tím autorka nemíří k izolovanosti individualit, pouze se vymezuje vůči esencialismu a nabízí alternativu společného „my“ jedinců, kteří se shodují ve sdílení společného problému, jímž je fakt diskriminace (s. 270), který ovšem neodpovídá žádné společné podstatě. Šířeji toto společné „my“ odpovídá na autorčinu otázku: „Jak může být člověk demokratem a nepřipojit se k feminismu?“ (s. 272) (podrobněji Rozhovory Aspektu 1998: 78–82).

V související oblasti filosofie práva se autorka vymezuje proti požadavkům některých autorek a autorů k úplnému odmítání teorie společenské smlouvy. Vychází z kritiky teoreticky diferenčního feminismu Carole Pateman, která odůvodňuje potřebu zcela opustit pojem „smlouva“, protože spolu se společenskou smlouvou (tedy *smlouvou bratrů*) je zároveň uzavírána smlouva mezi pohlavími (*sexuální smlouva*), která reprodukuje podřízení žen (Pateman 2000). Herta Nagl-Docekal oproti tomu zastává stanovisko, které požaduje znovuuchoopení teorie společenské smlouvy z feministického hlediska, ale nikoliv její zrušení, protože odklon od teorie společenské smlouvy podle ní vede k regresi k teorii spravedlnosti, jejímž základem jsou partikulární zájmy, což neodpovídá požadavkům feministické etiky, jež nutně musí být založena na univerzalistických základech, které se dále již nebudou stávat předmětem vyjednávání nebo tvorby kompromisů. Z feministického hlediska tudíž považuje využívání kontraktualistického aparátu za přínos při snaze o odstranění diskriminace. Společenskou smlouvu

je potřeba brát doslova ve smyslu její univerzálnosti právě proto, že v minulosti se tak nedělo, například ženy, nemajetní, „nebíli“ muži původně nebyli považováni za rovnocenné partnery smlouvy, proto je třeba teorii společenské smlouvy reformulovat odlišně, tedy bez historické situovanosti doby jejího vzniku. Pro odstranění patriarchálních konotací proto Nagl-Docekal doporučuje rozdělit pojem občana do dvou termínů pocházejících z francouzštiny – „*bourgeois*“ a „*citoyen*“, spolu s prvním pojmem potom odstranit právě onu historickou situovanost buržoazní společnosti společně s jejím patriarchálním pozadím, které se promítalo do teorií smlouvy klasických autorů a samozřejmě i do některých teorií badatelů a badatelek současnosti.

Při obhajování univerzalizmu morálně-filosofických základů svých úvah týkajících se etiky, filosofie i politiky Nagl-Docekal zdůrazňuje dvojznačnost pojmu univerzalizmus (Nagl-Docekal 1995: 24–29), která podle ní bývá často nerespektována. Jedná se za prvé o univerzalizmus v kontextu morálních koncepcí a za druhé o univerzalizmus v kontextu liberalistických teorií práva obsahující princip nezasahování. Pro ustavování morálně-filosofických základů svých úvah autorka vychází z koncepce univerzalizmu prvního, konkrétně z pojetí morálky obsažené v Kantově kategorickém imperativu, ve kterém je obsaženo obojí – jak všeobecná podmínka rovnosti ukotvená v odmítání instrumentalizace lidí, tak přesah k respektování individuality ve formě povinnosti pojmát druhé jako účely o sobě. Nagl-Docekal to ve své stati z roku 1993 (Nagl-Docekal 1993) shrnuje takto: „Ludia sú si rovní, pokiaľ ide o ich schopnosť konať, ale práve na základe tejto kompetencie sa rozvíjajú medzi nimi rozdiely. Prijímajú individuálnym spôsobom určité rozhodnutia.“ (Nagl-Docekal 1995: 28). V díle *Feministická filozofie* toto téma rozvíjí. Společným rysem jedinců je právě ona schopnost svobodného rozhodování, schopnost zaujímat stanovisko. V této souvislosti se pouští do sporu s antihumanistickými autory a autorkami, kteří odmítají užívání pojmu „osoba“. Nagl-Docekal pojem „osoba“ brání před

řadě tak do jisté míry formují i sociální politiku. V druhé části příspěvku Castren představila svůj výzkum rozvedených mužů a žen zaměřený na to, co pro tyto lidi znamená „rodina“ a koho do ní zahrnují. V případě rozvedených mužů a žen je sledování tohoto fenoménu jistě zajímavé, protože rozvod rapidně mění rodinné vztahy a hranice rodiny se v důsledku toho stávají nejasné a neurčité. V tom, koho rozvedení muži a ženy považují za součást své rodiny, panuje obecně velká diverzita. Společné je však to, že do rodiny tyto lidé zahrnovali zpravidla pouze ty, k nimž pociťovali lásku a city.

8. mezinárodní konference Evropské sociologické asociace byla příležitostí k setkání badatelů a badatelek z mnoha různých evropských zemí s prací kolegů a kolegyně z jiných kulturních prostředí a odborných oblastí. Díky velkému počtu zúčastněných dala tato konference možnost nahlédnout do mnoha různých a pro mnohé možná i nových oblastí oboru. Další konference této výzkumné sítě se bude konat opět za dva roky.

GENDER A WELL-BEING: „ŽIVOTNÍ BLAHO“, JEHO DISTRIBUCE V RODINÁCH A ROLE SOCIÁLNÍCH POLITIK. TŘETÍ SYMPOZIUM AKCE COST 34 / Radka Dudová

Program COST (Evropská spolupráce v oblasti vědeckého a technologického výzkumu) je jedním z dlouhodobých nástrojů EU, jehož cílem je podporovat spolupráci mezi evropskými vědci a badateli. Skládá se z jednotlivých „Akci“, zaměřených na určité téma, okolo něhož se vytvářejí vědecké sítě a kooperace. COST sám o sobě nepřináší finanční podporu na výzkumné aktivity, je zaměřen výslovně na financování spolupráce mezinárodních skupin (tj. cestovní náklady, organizování seminářů, společné publikace, vědecké poby-